

Opgravingen bij L'Amastuola en surveys in de Murge

Archeologie 2^e jaars veldwerk verslag

Marco Roling

1336991

VU Amsterdam - Archeologie – Oktober 2004
Veldwerkdocent: J.P. Crielaard

kilometer verderop liggende Metaponte is eveneens in dezelfde periode als Griekse kolonie gesticht, maar door een andere polis. Men gaat ervan uit dat beide koloniën het om hen heenliggende gebied tot hun invloedssfeer rekende en dat ertussen een denkbeeldige grens bekend was. Het is goed mogelijk dat er op die grens één of andere markering heeft gestaan in de vorm van een tempelgebouw, maar dat is niet aangetoond.

L'Amastuola is thans een agrarisch bedrijf dat zich bevindt op een kalkstenen heuvel. Deze verheft zich boven een tweede terras, dat vanuit de kust gezien volgt op een kustzone en een hoger gelegen eerste terras. Beide terrassen zijn oude kustlijnen uit geologische perioden die ver voor de prehistorie liggen. In het verslag van de survey zal ik nader ingaan op de geomorfologie van dit landschap en het mogelijke gebruik ervan in de oudheid. De heuveltop zelf is in de negentiger jaren door de Italiaanse Sopritendenza eenmalig onderzocht en daarbij zijn plattegronden van gebouwen gevonden daterend vanaf de 8^e en 7^e eeuw v. Chr. Ook zijn sporen gevonden van de agger, een stenen muurconstructie die de heuvel afgrensde van het lager gelegen terras. Op het terrasdeel onderaan de heuvel zijn necropolen aangetroffen, die met de bewoning op de heuvel geassocieerd worden. Ook het achter de heuvel gelegen plateau bevat sporen van bewoning, die worden toegeschreven aan een latere bewoningsperiode, namelijk vanaf de Hellenistische tijd.

Algemene vraagstellingen en onderzoeksoopdracht

Naarmate de kolonie Taras zich in de vroege 7^e eeuw v. Chr ontwikkelde en uitbreidde, is het omringende gebied eveneens in cultuur gebracht. Daarbij zijn op de nabijgelegen hoge en daardoor ook strategisch belangrijke heuvels nieuwe nederzettingen ontstaan. Hoe het proces van kolonisatie zich heeft voltrokken is daarbij de belangrijkste onderzoeksvraag. Het gaat enerzijds om het verkrijgen van een gedetailleerd beeld van de aard en omvang van bewoning in diverse opeenvolgende fasen, anderzijds om na te gaan hoe de relatie tussen Griekse kolonisten en de reeds aanwezige inheemse bevolking zich heeft ontwikkeld. Is hier sprake van een verovering met daarbij gepaard gaande verdrijving of vernietiging, of ligt een vreedzame coëxistentie en geleidelijke intergratie meer voor de hand. In een meerjarig onderzoeksprogramma wordt getracht hier meer inzicht in te krijgen.

In 2003 zijn twee werkputten onderzocht om te zien hoe het bewoningspatroon, dat door de eerdere Italiaanse opgraving is blootgelegd, zich verder uitstrekt naar het Oosten. De aard, ouderdom en omvang van bewoning is daarbij een zeer algemene onderzoeksoopdracht geweest. Dit jaar zijn beide werkputten wederom opengelegd, om meer zicht te krijgen op de aard van de daarin gevonden bewoningssporen. Was er van de vermeende IJzertijdhut nog een complete plattegrond te vinden, hoorde de muur met 'voederbak' bij een groter gebouw, hoe strekte de agger zich verder uit? De additionele nieuwe werkput ten Westen had als belangrijk doel om te zien of de nederzetting zich in die richting voortzet en of er sprake is van meerdere aangrenzende erven. Vroege Griekse bewoning vanaf de vroege 7^e eeuw in de kolonie omvat *oikoi*, zijnde eenvoudige huisjes met een stenen sokkel en opgaand mudbrick-muurwerk. De vloer is meestal van leem, het dak van riet of stro. In een latere fase vanaf de 6^e en 5^e eeuw kan sprake van dakpannen en mogelijk ook van een geplaveide vloer. De Italische opgraving heeft een oikos-plattegrond laten zien in meerdere fasen. De vraag is in hoeverre dit bewoningstype zich over de heuvel van L'Amastuola uitstrekt en dus hoe de nederzetting zich vanaf de vroege 7^e eeuw heeft ontwikkeld. Is er mogelijk zelfs sprake van inheemse bewoning al vanaf de 8^e eeuw of ouder?

Verslag van het veldwerk

Ik geef een korte schets van de aangetroffen bewoningssporen en interpretatie van de drie werkputten, gemakshalve verkort aangeduid met U34, V30 en R22. Deze liggen achtereenvolgens in Oost-westelijke richting op de flank van de heuvel, slechts een tien tot vijftien meter van de omringen agger en huidige terrasmuur. Op R22 zal ik het meest ingaan, omdat ik zelf de helft van de campagne hier gewerkt heb.

De werkputten U34 en V30, gestart in 2003

U34 was in 2003 gestart, waarin na eindeloos verdiepen tenslotte enkele stenen zichtbaar werden, die als muur geïnterpreteerde zijn. Gezien de erbij gelegen inheemse *blackgloss* en *matpainted* aardewerkfragmenten werd deze als IJzertijdhut aangemerkt van een inheemse bewoningsfase uit 8^e of 7^e eeuws. Doel dit jaar was om de hutplattgrond verder bloot te leggen en te zien of er nabijgelegen bewoning aanwezig was. Dit leverde echter geen duidelijk beeld meer op van de vermeende hut en de eronder gelegen dakpan deed de aanvankelijke hypothese uiteindelijk wankelen. Veel interessanter was het tevoorschijn

komen van een brede en licht rondlopende muur aan de Zuidkant van de werkput. Deze was erg moeilijk vrij te maken, gezien de grote hoeveelheid stenen van verschillend formaat, die ook nog eens deels door instorting van de muur verspreid waren geraakt. Het oorspronkelijke bouwplan van de muur was daardoor lastig zichtbaar te krijgen. Mede op basis van geofysisch onderzoek werd geconcludeerd dat deze muur toch niet behoorde bij de voor defensieve doeleinden gemaakte agger, maar een afscheidende terrasmuur die een hoger en lager deel van de

afb. 2 Werkput U34 in Oostelijk richting gezien met muurconstructie

heuvel van elkaar scheidde. De muur bestond uit twee rijen grotere waartussen met kleinere stenen was opgevuld. Gerelateerd aan de 'hut' en het aardewerkmateriaal was de eerste datering van deze terrasmuur 6^e of 5^e eeuw v. Chr.

V30 was eveneens in 2003 gestart, waarbij een prominente stenen muur met rechthoekige stenen uitbouw zichtbaar was geworden. Dit laatste werd bekend als 'de voederbak' en gedacht werd aan een stenen trog met lemen vloer waarin ofwel water dan wel hooi of iets dergelijks aan schapen of runderen gegeven werd. Doel van dit jaar was om de muur verder te vervolgen om te zien of die deel uitmaakte van een gebouw of slechts ter afscheiding diende. Dit leidde tot een aanzienlijke vergroting van de werkput waarbij ook andere aangrenzende muren zichtbaar werden, maar waarbij niet een compleet begrensd gebouw zichtbaar is geworden. Een drietal vertrekken werd onderscheiden. Het gebouw moet in elke geval minstens een oppervlak van zo'n vijftwintig vierkante meter hebben beslaan, met daarin verschillende vloerfasen. Een grote concentratie weefgewichten van bijna dertig stuks wijst in

de richting van een weefgetouw dat op deze plaats aanwezig is geweest. Ook werden vlakbij op een iets lager niveau een aantal grote runderbotten en kaakdelen gevonden en delen van een amfoor. Een incomplete maar uit twee passende scherven bestaande plengschaal, die aan de binnenkant rijk versierd was, lag op de kop ook in hetzelfde vlak (zie afbeelding op de voorkant van dit verslag). Hoe deze vondsten van een zeer verschillend karakter passen in de ontwikkeling en het gebruik van dit gebouw, bleef vooralsnog onduidelijk. Er valt te denken aan het opvullen en vlakmaken van de vloer met allerlei materiaal, maar mogelijk is er ook sprake van opeenvolgende fasen van zeer verschillend gebruik.

Aan de Westkant van de werkput werd de fundering aangetroffen van een oven of stookplaats. De concentratie dakpannen hierbij geeft de mogelijkheid te denken aan een productieplaats hiervoor. Dit valt echter weer lastig te rijmen met het feit dat deze zich dan in het gebouw zou bevinden, een nogal risicovolle onderneming. Natuurlijk kan het zo zijn dat gebouw en oven niet in dezelfde fase in gebruik waren en dat ten tijden van de oven het gebouw een open binnenplaats was. Aan de hand van het overige aardewerk en de schaal is een eerste datering van het gebouw geschat op de 5^e eeuw v. Chr. Een vloergedeelte aan de zuidkant, op een iets dieper gelegen vlak, werd geschat op 7^e of 6^e eeuw v. Chr.

afb. 3 Werkput V30 in Zuidelijke richting gezien met 'voederbak'

Nieuwe werkput R22

R22 is een werkput die in deze campagne nieuw aangelegd is. Ik bespreek deze eerst vanuit het perspectief van het uiteindelijke opgravingsresultaat en zoveel mogelijk vanuit de stratigrafie. Daarna ga ik nader in op het opgravingsproces zelf in deze werkput en de hypothesen die een rol hebben gespeeld in de opgravingsstrategie.

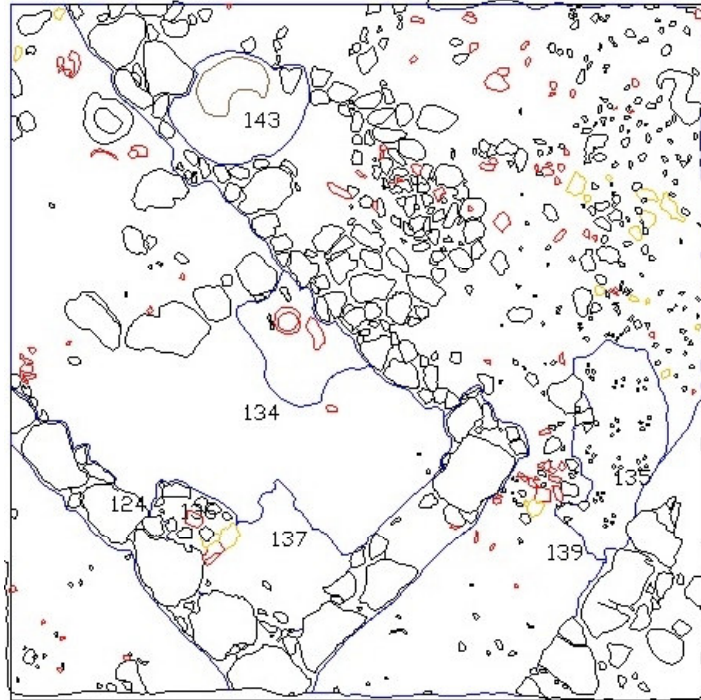
Op de grillige kalkstenen ondergrond¹ blijken zich nog restanten te bevinden van de originele bodem, die niet door ploegen verstoord is. Hiervan zijn monsters genomen, waarvan de resultaten mij niet bekend zijn. In de uiterste Noordoost-hoek zijn duidelijk sporen van een brandkuil in het profiel zichtbaar, die deze bodem doorsnijdt. Op de bodem is in het Noordelijke deel van de werkput een vloermatrix aangetroffen van deels bekapte kalksteentjes van vergelijkbare grootte, waarop een kalkleemachtige vloer is aangebracht. Zuidelijk van de vloer zijn sporen van verbrande leem en mudbricks zichtbaar en een grote dump van aardewerk. Deze dump bestaat voornamelijk uit dakpan en gebruiksaardewerk, waar onder ook een met loodklampen gerepareerde kruik. Vroegste materiaal in deze dump is Blackgloss aardewerk, daterend van de 6^e en 5^e eeuw v. Chr. Aangenomen is dat de dump gemaakt is om de grillige ondergrond op te vullen en een vlak te maken, waarop muren zijn opgetrokken en de kalkleemvloer is aangebracht. De dump bevindt zich namelijk bij de vermoedelijke ingang

¹ Geologisch gezien is hier sprake van zeebodem samengesteld uit kalk afkomstig van de resten van schelpdieren en koraal

van een gebouwtje. Het gebouwtje heeft afmetingen van circa tweeënehalf bij viereneenhalve meter en is georiënteerd in de richting Noordwest naar Zuidoost. Het is weliswaar niet erg groot maar laat wel concrete sporen van huishoudelijk gebruik zien. Een kleine hardplaats is 'binnenshuis' aangetroffen en opmerkelijke vondsten zijn de onderkant van een natuurstenen vijzel (Eng: *mortar*) en een fragment van een dolium. Aan de buitenkant is er een oven aangebouwd en is een constructie zichtbaar die doet denken aan bovengrondse graanopslag. Dit moet echter nog nader onderzocht worden. De fundering van de buitenmuren met grote stenen is goed herkenbaar en op diverse plaatsen buiten is ook plaveisel van kleine steentjes te zien. De fundering van de Noordkant lijkt nogal af te wijken van de fundering van de rest van het gebouwtje. Wellicht is aan deze kant de constructie opengelaten waar-door het gebouwtje meer lijkt op een deels overkapte plaats voor opslag en koken in plaats van een dicht woonhuis zoals bijvoorbeeld een *oikos*. Het is niet mogelijk gebleken een plaats aan te wijzen voor zitten of slapen in het gebouwtje. Het geheel is over de dump heen opgetrokken zodat het op zijn vroegst 6^e of 5^e eeuw v. Chr moet zijn. Aangezien ook onder de muren een plaveisel doorloopt, kan ook een vroegere fase worden verondersteld, maar die is pas beter te onderzoeken als het muurwerk wordt weggenomen. Het is maar de vraag of dat wel wenselijk is gezien de onvermijdelijke destructie.

Parallel aan de Zuidoostelijke muur van het gebouwtje is op ongeveer een meter afstand een deel van een andere muur zichtbaar, mogelijk van een aangrenzend gebouw of afscheiding. Tussen beide muren is duidelijk een plaveisel aanwezig. Een duidelijke samenhang tussen deze structuren in ruimte en tijd kan verondersteld worden, maar het is nog niet duidelijk hoe deze samenhang precies is. Daarvoor zou vergroting van de werkput noodzakelijk zijn.

Ten Zuidwesten van de werkput werd aanvankelijk ook nog een aangrenzende kleinere werkput opengelegd, die vanwege een kwadranten oriëntatie ook de gelegenheid zou geven tot het maken van extra profielen. In deze werkput werd vooral een colluvium-pakket aangetroffen, dat naar de zuidkant dikker werd en minstens zo'n zestig centimeter bovenop de kalkstenen ondergrond lag. Afgezien van een votiefbakje en een aantal stenen, die zeer waarschijnlijk niet in situ lagen, waren hier geen bewoningssporen aanwezig en is deze werkput niet verder verdiept.

afb. 4 Gedigitaliseerde vlaktekening van R22, waarin o.a:

- unit 124 de buitenmuur is en 134 is de vloer binnenin
- unit 139 is het 'straatje' tussen het gebouwtje en de aangrenzende muur van een ander gebouw of erf

De werkput heeft een bovenlaag met ploegsporen van zo'n twintig tot dertig centimeter dik. Het ploegen heeft op sommige stenen diepe groeven nagelaten en dit zijn duidelijke markeringen dat alles wat erboven heeft gezeten verstoord is.

Gaande de opgraving in R22 zijn er hypothesen geweest, die de voortgang en richting van het opgravingsproces ervan hebben beïnvloed. Die hebben invloed gehad op de dagelijkse praktijk van de opgraving en de daarbij gekozen strategie.

De oorspronkelijke hypothese bestond eruit dat er sprake zou zijn van een voortzetting van de nederzetting in Westelijke richting. Daarbij zou het mogelijk kunnen zijn dat er een aangrenzend erf met gebouwen aangetroffen zou kunnen worden. Deze structuren zouden meer kunnen vertellen over de aard, omvang en ontwikkeling van de nederzetting. Is sprake van een pré-Griekse fase? Hoe loopt die fase over in de Grieks-koloniale fase? Hoe woonden men en wat was de sociale structuur en relaties tussen 'inheemsen' en 'Grieken'?

Aanvankelijk was er dus sprake van het aanleggen van twee kwadrantisch grenzende werkputten. Hiermee werd de kans vergroot om structuren te vinden en gaf het de mogelijkheid om meet profielen te onderzoeken. De Noordelijkste van de twee werkputten is verreweg het meeste onderzocht. De Zuidelijke was zoals eerder gezegd archeologisch nauwelijks interessant en had meer onder invloed gestaan van bodemvormende processen dan dat er van bewoning en de ontwikkeling daarvan sprake was geweest. Om die reden is er vanaf de tweede week nauwelijks meer tijd en energie in deze Zuidelijke werkput gestoken.

De noordput van R22 werd aanvankelijk evenredig verdiept, totdat een aantal structuren duidelijk werden die elk eigen aandacht kregen. Zo

afb. 5 Gezicht op R22 richting de Masseria op de top van de heuvel

werd er kalkleem zichtbaar als lichte witgrijze vlekken. De vraag ontstond of dit een vloer of een vloermatrix was en was de opbouw en omvang ervan was. Uiteindelijk leidde dat tot de beslissing de 'vloer' weg te halen om aldus de opbouw te kunnen onderzoeken. Ook vrij snel werd er al een grote concentratie aardewerk zichtbaar aan de Westkant van de werkput. Zo ontstonden er vragen over deze *crolla*. Was het een instorting gezien de veelheid aan dakpan materiaal of een doelbewuste opvulling, omdat er ook veel gebruiks-aardewerk doorheen lag. Hoeveel materiaal lag er eigenlijk in en zei het iets over de ouderdom van eraan gerelateerde structuren zoals de vloer en het gebouwtje? Besloten werd om deze concentratie langzaam te verdiepen in samenhang met de omliggende structuren en niet ineens leeg te scheppen om alleen de inhoud te bestuderen.

Tenslotte werden al na twee dagen opstaande en duidelijk bekapte stenen zichtbaar. Waar hoorde dit bij en was hier sprake van een structuur in situ? Toen bij het verdiepen duidelijk werd dat hier wel degelijk van muurstructuren sprake was en er een hoek te onderkennen was, rezen natuurlijk direct andere vragen. Hoorde de muur bij een gebouw of afscheiding van een aangrenzend erf? Hoe ver liepen ze door buiten de putrand? Wat was de relatie tussen de

muur en de dump en de vloer? Dit leidde ertoe dat eerst de laatste vraag onderzocht werd. Toen er in de derde en vierde week meer gelegenheid was werd de werkput aanzienlijk uitgebreid in Oostelijke richting om de werkelijke aard en omvang van het gebouwtje te onderzoeken. Daarmee werd wel duidelijk dat er sprake is van in elk geval twee fasen en dat er sprake is van gebouwen die zich ten opzichte van eerdere opgravingen in Westelijke richting uitbreiden. Het is evenwel nog onduidelijk wat de relatie is tussen 'inheemsen' en 'Grieken'. Daarvoor zijn de structuren nog onvoldoende scherp gedateerd en is de vermeende oudere fase nog onvoldoende onderzocht.

Verslag van de survey

Allereerst is het belangrijk in het kort de geomorfologie van het onderzoekstransect te behandelen om zo een beeld te schetsen van het landschap waarvan de gebruiksmogelijkheden kunnen worden ingeschat.

Vanaf de kust gezien landinwaarts zien we na strand en duingebied een zône, die vanwege te lagere ligging en alluviale karakter nogal vochtig is en in de oudheid vermoedelijk moeras was. Twee hogere kalksteenterrassen volgen daarop, die vroegere kustlijnen vertegenwoordigen. Deze terrassen hebben een dunne bodem maar zijn met de nodige irrigatie vruchtbaar en geschikt voor de teelt van druiven, olijven, graan en fruit. Na het tweede terras volgt een heuvelachtig gebied dat overgaat naar een hoogvlakte, de Murge genoemd. In het overgangsgebied is nog veel agrarische activiteit waar onder graanverbouw, maar de hoogvlakte zelf is nogal onvruchtbaar. De terrassen en kustzone worden doorsneden door diverse *gravinas*. Dit zijn insnijdingen in de kalksteen ondergrond, die door afwatering zijn ontstaan. Het is een karstverschijnsel, waarbij het relatief zure regenwater de kalk plaatselijk oplost en na lange tijd ingesleten ravijnen laat ontstaan.

In 2003 heeft er in het transect al survey plaatsgevonden waarbij vooral de Zuidelijke kustzone onderzocht is en hier en daar delen van de terrassen en de hoogvlakte. De survey was gericht op het ontdekken en karteren van bewoningssporen vanaf de Bronstijd tot de vroeg-Romeinse keizertijd. De verwachting was in de kustzone om de 500 m sporen van een boerderij te vinden, maar dat viel nogal tegen. Dat heeft mede te maken met de intensieve agrarische ontwikkeling van dit gebied, waardoor al veel destructie van de bodem heeft plaatsgevonden. Met name druiventeelt is desastreus, omdat daarbij machinaal tot in de kalksteenrots wordt gehakt. Het aantal individuele boerderijsites was dus beperkt en er waren ook geen aanwijzingen gevonden voor geclusterde boerderijen in protodorpen. Met de mogelijkheid van Griekse centuriatie moest rekening gehouden worden, maar er waren geen aanwijzingen voor gevonden. In de Romeinse tijd eindigde hier de Via Appia en het gebied werd toen waarschijnlijk door menselijk ingrijpen wat droger en meer tot ontwikkeling gebracht. Aan de Noordkant van het transect in de Murge zelf was archeologisch weinig tot niets aangetroffen, wat zou kunnen duiden op de mogelijkheid dat in de oudheid dit gebied nog bebost en minder toegankelijk was.

De vooralsnog staande theorie van de bewoningsontwikkeling van het gebied rond Tarento is die van een aanvankelijk inheemse aanwezigheid in de terrasgebieden. Een aantal Bronstijdsites lagen hier op strategische plekken op regelmatige afstand van elkaar aan de randen van de *gravinas*. Ze zijn herkenbaar aan het inheemse impasto-aardewerk. Deze sites dateren van de 15^e tot de 13^e eeuw v. Chr. Hierna was er een discontinuïteit tot de 8^e eeuw v. Chr. Toen kwam de Griekse kolonisatie op, die zich vanaf de kust landinwaarts verspreidde. Vanaf de vroege 7^e eeuw v. Chr waren er op en rond de site van L'Amastuola Griekse

kolonisten woonachtig in oikos-achige huizen. Hun necropolen met clusters van uitgehakte rechthoekige tombes bevinden zich in het macchiagebied op de overgang naar het lager gelegen terras.

Het centrum van bewoning verplaatste en verspreidde zich in de Hellenistische tijd verder Oostwaarts naar het achterliggende plateau ter grootte van zo'n tweehonderd bij tweehonderd meter waarbij vermoedelijk monumentale gebouwen zijn opgetrokken.

In de Romeinse tijd heeft er minstens één aanzienlijke villa in dit gebied gelegen en mogelijk is de omgeving naar een villalandschap veranderd. Gezien de actuele discussie die gaande is over het gebied, waarbij de eigenaar het plateau van olijfgaard naar wijngaard wil veranderen, was het van belang dit jaar een soort van archeologische waardekaart van het gebied op en rond L'Amastuola te maken. Hiermee kan de Italiaanse Archeologische dienst duidelijk gemaakt worden dat het onderzoeksgebied in hoge mate beschermd dient te worden en niet verder door agrarische activiteit bedreigd wordt.

Resultaten van de campagne in 2004

De terrassen leverden dit jaar bij de survey niet het grote aantal verwachte sites op. Dit kan zijn doordat door agrarische activiteit veel is vernietigd. Het feit dat we weinig vinden is geen bewijs dat het er nooit wat geweest is. Toch werden er op het tweede terras wel een aantal tombes en kamergraven aangetroffen uit de Hellenistische tijd. Ook zijn een aantal nederzettingen en zelfs hypogea gevonden in met name in de woestere macchia-zone die niet door landbouw is aangetast. Met her en der een boerderijsite kan niet bewezen worden dat er van centuriatie sprake is geweest, noch kan het tegendeel bewezen worden. In de Hellenistische periode lijkt er wel sprake te zijn van clusterbewoning, waarbij enkele boerderijsites dichterbij elkaar liggen. Het gebied werd blijkbaar intensiever bewoond en ontwikkeld. Verdere survey is noodzakelijk om hier nog meer inzicht in te verkrijgen.

afb. 6 Haksproen van het mijnen van kalkstenen

In de omgeving van L'Amastuola zijn opmerkelijk veel 'karresporen' te vinden. Nog onduidelijk is de werkelijke

aard en functie van de meesten. Sommige lijken inderdaad op parallelle wielsproen, maar anderen lijken meer op uitgehakte sleuven om kalkstenen te winnen. Ook is de theorie van een waterafvoer systeem nog een mogelijkheid. Probleem bij het onderzoek vormt de slechte toegankelijkheid van deze woeste grond waardoor de sproen niet goed te volgen zijn.

Survey van het plateau in het directe achterland van L'Amastuola bracht onder andere een antieke weg met afsplitsing aan het licht, waarnaast grote steenblokken zijn aangetroffen die bij een gebouw van monumentaal karakter kunnen hebben gehoord. Op en rond de op loopafstand gelegen heuvel werden duidelijke sproen gevonden van het mijnen van steenblokken. Ook daarbij werd een andere antieke weg gevonden richting de lager gelegen necropool met tombes. Dit zijn aanwijzingen die het idee versterken dat in de Hellenistische periode er een bloeiperiode lijkt te zijn geweest met veel bouwactiviteit. Een uitgebreidere survey van dit gebied met mogelijke proefputten kan meer aan het licht brengen over de archeologische waarde van het plateau.

Persoonlijke evaluatie

Ik heb het veldwerk in Crispiano ervaren als zeer leerzaam, leuk en afwisselend. De campagne was zonder meer goed georganiseerd en het was duidelijk wat er van een ieder verwacht werd. Speciale dank gaat uit naar mijn trench supervisor Esther Nijland, die de dagelijkse werkzaamheden wisselde onder degene die in haar werkput opereerde en zeer openstond voor een ieders ideeën en voorkeuren. Daarmee creëerde zij een prettige werksfeer in de put waarin het goed graven was.

In deze campagne werd ik voor het eerst geconfronteerd met het proces van voortdurende hypothesevorming en het operationeel beslissen over de wijze en volgorde van opgraven. Ik heb getracht de dialoog tussen Esther en Jan Paul daarover te volgen vanaf de zijlijn en te ervaren welke afwegingen er zoal bij opgraven gemaakt worden. Het wakkert zeker het bewustzijn aan dat je opgraven maar één keer kunt doen vanwege het destructieve karakter ervan en dus niet als een blinde vlaksgewijs naar de bedrock moet gaan pikoën. Af en toe was het lastig de diverse units uit elkaar te houden en het overzicht te bewaren. Het was erg leuk dat mijn persoonlijke belangstelling voor tekenen direct werd onderkend en zonder meer werd uitgebuit. Persoonlijk vindt ik een voordeel van vlaktekenen, dat je alles nog nauwkeuriger in je opneemt, zowel de grotere structuren alsook de kleinste details.

Bij survey waar de handheld niet gebruikt werd, werden unitforms ingevuld die dan later ingevoerd moesten worden in een database. Daarbij waren ook veelal schetsen aanwezig op de unitforms, die eigenlijk als enige niet in te voeren waren. Het is raadzaam deze schetsen direct te scannen en op te slaan, zodat de unitforms zelf gearchiveerd kunnen worden. De vraag aan mij om tachtig unitforms in te voeren heb ik aangegrepen om deze database en de koppeling met de handheld te vereenvoudigen en gebruikersvriendelijker te maken, zodat de unitforms makkelijker in te voeren waren. Het gebruik van de handheld in het veld is zeker een succes. Het levert het voordeel op dat je niet alles na het surveyen opnieuw hoeft in te voeren in de database en dat is een goed stap vooruit. Maar aangezien het gebruik van digitale kaarten op de handheld niet handig is vanwege de slechte zichtbaarheid in het veld, is er toch ook iemand nodig om de units in te tekenen. Daarmee heb je dus toch twee personen nodig in het veld voor administratie. Het invoeren mag ook niet teveel ophoud geven, dus de gebruiksvriendelijkheid van de software is hier cruciaal. Ook dwingt de software niet af dat bepaalde zaken wordt ingevuld en daarmee kan belangrijke informatie uit het veld worden gemist.

Persoonlijk vond ik het intekenen van de percelen op de luchtfoto's tijdens het surveyen een onhandige bezigheid. Het intekenen is slecht zichtbaar en naderhand waren mensen bezig om de unitnummers op minieme stickertjes alsnog de foto te plakken om het digitaliseren nog een beetje mogelijk te maken. Dit is natuurlijk zeer inefficiënt. Waarom niet tekenen op een overtrekvel, zodat foto en units over elkaar heengelegd kunnen worden, maar ook apart bekeken kunnen worden?

Met deze korte persoonlijke evaluatie sluit ik dit veldwerkverslag af en hoop dat ik in 2005 weer een goede bijdrage kan leveren aan het vervolg van dit onderzoeksprogramma.

